УДК 940.5(476)

А.Л.ДЗЯДЗІНКІН

РЭПРЭСІІ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 1920 – 1930-х ГАДОЎ ЯК АДЗІН СА СРОДКАЎ АЖЫЦЦЯЎЛЕННЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ПАЛІТЫКІ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ НА БЕЛАРУСІ

Сталінскі палітычны курс у 1930-я гады вызначаўся не аднымі толькі ідэалагічнымі і прапагандысцкімі кампаніямі. Гэта быў час жорсткіх рэпрэсій, якія з'яўляліся, на думку І.Сталіна, "неабходным" элементам наступлення сацыялізма. Рэпрэсіі пачаліся на Беларусі ўжо ў канцы 1920-х гадоў, але найбольшы іх пік прыйшоўся на 1937 – 1938 гады. На гэта былі свае прычыны. Па-першае, у міжваенны перыяд тэрыторыя БССР знаходзілася ў непасрэднай блізасці да "санітарнага кардону", – краін, якія арыентаваліся на ўплывовыя капіталістычныя дзяржавы свету. Гэта абумовіла правядзенне такой палітыкі, якая б забяспечвала "надзейнасць" заходніх рубяжоў. Па-другое, БССР з'яўлялася не толькі памежнай, але і шматнацыянальнай дзяржавай, дзе пражывалі прадстаўнікі шматлікіх нетытульных этнічных супольнасцей. З гэтай прычыны мясцовыя кіруючыя органы ставілі задачу канчаткова ліквідаваць у дадзеным рэгіёне сацыяльную базу, здольную падтрымаць эмігранцкія "контррэвалюцыйныя" настроі. Многія з рэпрэсаваных у выніку абвінавачваліся ў нацыянал-ухілізме, сепаратызме, шпіянажы, здрадзе Радзіме. Рэпрэсіі былі поўнасцю звязаны з адчуваннем пачатку вайны, са страхам перад "пятай калонай", з уяўленнем аб варожым акружэнні, пад якім акрамя Германіі разглядаліся ў першую чаргу краіны, якія межавалі з СССР. Як бачна, ідэі нацыянальнага і дзяржаўнага патрыятызма, ваенна-дзяржаўнага супрацьстаяння, якія сталі ўсё ў большай ступені вызначаць нацыянальную палітыку з сярэдзіны 1930-х гадоў, адсунулі на задні план традыцыйныя схемы класавай барацьбы і ў многім абумовілі жорсткасць рэпрэсій супраць усіх, хто быў прама ці ўскосна звязаны з дзяржавамі "варожага акружэння".

У ліпені 1937 г. Палітбюро ЦК КП(б)Б пастанавіла "дать немедля приказ по органам НКВД об аресте всех немцев, работающих на заводах... О ходе арестов и количестве арестуемых сообщать сводки в ЦК" [1]. Адпаведны загад, які датычыўся ўсіх германскіх падданых, быў выдадзены 25 ліпеня гэтага ж года, а 30 ліпеня быў падпісаны яшчэ адзін цыркуляр, які адносіўся ўжо да ўсіх савецкіх грамадзян нямецкай нацыянальнасці. У жніўні 1937 г. паявіліся аналагічныя рашэнні адносна палякаў, а затым адносна латышэй, эстонцаў і некаторых іншых супольнасцей. Рэпрэсіі па нацыянальнаму прызнаку не абышлі і Чырвоную Армію. 10 сакавіка 1938 г. Г.Маленкоў даручыў Л.Мехлісу падрыхтаваць спісы армейскіх камуністаў – палякаў, немцаў, латышэй і прадстаўнікоў іншых этнічных супольнасцей, якія мелі дзяржаўныя ўтварэнні за межамі СССР. Загад быў выкананы, і 24 чэрвеня таго ж года была выдадзена дырэктыва наркома абароны, згодна з якой з войска звальняліся ваеннаслужачыя ўсіх нацыянальнасцей, не ўваходзячых у склад Савецкага Саюза. Аналагічна пачалася чыстка другой сілавой структуры. І.Яжоў, прызначаны на пост наркома ўнутраных спраў 26 верасня 1936 г., адзначаў: "Придя в органы, начал свою работу с разгрома польских шпионов, которые пролезли во все отделы ЧК". У маі 1938 г. ЦК КП(б)Б даў указанне аб звальненні з органаў усіх супрацоўнікаў, якія мелі родных за мяжой і паходзілі з дробнай буржуазіі [2].

На Беларусі рэпрэсіям па нацыянальнай прыкмеце, па-першае, падвяргаліся пераважна немцы, палякі і латышы, якія ў дарэвалюцыйны час былі буйнымі

Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова

землеўладальнікамі альбо займалі адміністрацыйныя пасады. Звычайна гэтая катэгорыя грамадзян абвінавачвалася адпаведна артыкулу 58 УК БССР – за здраду Радзіме. Сапраўды, толькі ў 1925 г. у Віцебскай акрузе 126 сямей былых памешчыкаў былі высланы за межы Беларусі (каля 40% – палякі, 8% – латышы [3]. Па-другое, рэпрэсавалі людзей, якія мелі родных за мяжой і атрымлівалі адтуль матэрыяльную дапамогу. Гэтая катэгорыя грамадзян абвінавачвалася адпаведна артыкулу 68 УК БССР – за шпіянаж. Да прыкладу, беларуская сялянка, атрымаўшая з Польшчы "три отреза материала" ў 1935 г. была выслана за Урал на 3 гады [4]. Па-трэцяе, рэпрэсавалі за сувязь з "клерыкальнымі элементамі", што правакавалі антысавецкія настроі. Гэтую катэгорыю грамадзян абвінавачвалі адпаведна артыкула 72 УК БССР – за прапаганду і агітацыю супраць савецкай улады. Так, на аснове агентурных дадзеных, на Беларусі праходзіла слуханне справы "Патрыёты" аб нацыяналістычнай польскай і рэлігійнай агітацыі [5]. У выніку была арыштавана вярхушка каталіцкага актыву Віцебска. Па-чацвёртае, па нацыянальнай прыкмеце "шкоднікаў" выходзілі на прамысловых прадпрыемствах. У 1933 г. у дакладзе АДПУ аб напружаным становішчы на фабрыцы "КІМ" вызначаліся групы "злачынцаў", што ўяўлялі пэўную небяспеку для савецкай улады: сіяністы, бундаўцы, нацдэмы. [6]. Як бачна, нацыянальная палітыка савецкай улады ў канцы 1920-х – 1930-я гады пацярпела сур'ёзную дэфармацыю. Этнічныя чысткі паставілі пад пагрозу само існаванне некаторых этнічных супольнасцей Беларусі. Палітыка рэпрэсій 1920-х – 1930-х гадоў, якая праводзілася ў адносінах да нацыянальнага насельніцтва, паклала пачатак будучай нестабільнасці дзяржавы, нанесла значны ўрон усім сферам грамадскага развіцця.

ЛІТАРАТУРА

1. НАРБ. Ф.4-п. Воп.1. Спр.45. Арк. 12.
2. Там жа. Арк. 78.
3. ДАВВ. Ф.102. Воп.1. Спр.377. Арк. 14.
4. Там жа. Спр. 177. Арк.67.
5. Там жа. Спр. 565. Арк.61.
6. Там жа. Спр. 377. Арк.52.

SUMMARY

The object of our research is the national politicy of the Soviet government in Belarus. The author has analyzed some questions of national state poiiticy and international relations.

Могилевский государственный университет имени А.А. Кулешова